
La contribució de les valoracions paternes mitjançant el CCC-2 sobre aspectes estructurals del llenguatge en nens i nenes amb Trastorn Específic del Llenguatge (TEL)

Irene Garcia Molina

al106890@uji.es

Rosa Ana Clemente Estevan

clemente@uji.es

Clara Andrés Roqueta

candres@uji.es

Maria Pilar Jara Jiménez

jara@uji.es

I. Resum

Quan existeixen dificultats de qualsevol índole (especialment en escolars amb dificultats de llenguatge), la informació necessària per a un diagnòstic ajustat deu ser recollida a través de diferents contextos i instruments. La literatura utilitza freqüentment l'opinió de pares per completar la valoració dels professionals, ja que diversos estudis han demostrat que ambdós van en la mateixa direcció. L'objectiu d'aquest estudi és conèixer gràcies al qüestionari CCC-2 (Children's Communication Checklist-2) allò referent als components estructurals; i tenir en compte si aquest –administrat als pares– correlaciona amb les proves administrades pels professionals als nens i nenes amb Trastorn del Llenguatge. Aquestes evidències han sigut recol·lectades a partir de les valoracions de mesures indirectes (CCC-2) i de mesures directes (proves clíniques) de només els elements estructurals del llenguatge –en totes les mesures–, proporcionades per una mostra de 32 nens i nenes d'entre 3 i 9 anys. S'han utilitzat Correlacions i els resultats confirmen una alta relació entre ambdues mesures (directa i indirecta), sobretot pel que fa a parla i sintaxi (CCC-2) les quals correlacionen amb totes les proves clíniques. En conclusió, el CCC-2 és un ajut que possibilita l'obtenció d'altres apreciacions d'un determinat comportament en un altre context i facilita l'estalvi de recursos, donant la possibilitat d'un diagnòstic més acurat per a una bona intervenció des de l'escola.

Aquest treball forma part d'un estudi més ampli, que fou el Treball de Final de Curs del Màster en Intervenció i Mediació Familiar, cursat l'any 2012-2013. A més, aquesta investigació ha pogut dur-se a terme pel constant treball i contacte amb les escoles de Castelló i el grup de Desarrollo y Contextos de la Universitat Jaume I, tot açò gràcies a les ajudes d'investigació per part de Fundació Caixa-castelló (codi P1-1B2010-16) i Miniteri de Ciència i Tecnologia (codi EDU2010-21791).

Paraules clau: Trastorn Específic del Llenguatge, CCC-2, components estructurals del llenguatge, mesures directes, mesures indirectes.

II. Introducció

Quan un nen o nena presenta dificultats en el seu desenvolupament, els adults més propers s'apresten a sol·licitar informació i diagnòstic tan sols s'hi detecten els problemes. La recerca d'un diagnòstic fiable i segur és complexa quan es tracta d'infants petits amb dificultats de la parla – comprensiva i expressiva–, que sovint s'associa amb altres dificultats motrius, cognitives i socials. En particular, els nens i nenes menors de tres anys freqüentment careixen d'un bon ventall de conductes externalitzants que permeteixen establir un diagnòstic funcional, sobretot, referents a la parla (Bosch, 1983; Melgar de Gonzalez, 1976), i les proves estandaritzades solen ser escases, amb intervals reduïts d'edat i globals

(Puyuelo, 2010). Aquestes, probablement, són les raons més convincents que duen als experts de la infància amb problemàtiques, a establir formes de diagnòstic que completen l'escassa informació directa observada i a voltes poc contextualitzada que el nen o nena pugui donar.

En el cas de que l'infant assiteixi a un centre escolar, la necessitat des de l'escola de tenir un diagnòstic complet i ajustat recideix en poder donar a aquest nen o nena –amb un determinat problema–, una adequada intervenció. Així, és important la informació recollida des de diferents contextos, sobretot aquella aportada per agents qui coneguin bé a l'infant. En aquest sentit, és apropiat utilitzar diferents informants, d'una banda, els professionals (psicopedagogs, psicòlegs, mestres d'audició i llenguatge...) a través de mesures directes, com ara: l'observació directa i l'administració de proves; i d'altra els pares, a través de l'indirecta, com ara: qüestionaris (Amador, Forns, Guàrdia i Peró, 2006). Açò permet obtenir diferents apreciacions d'un determinat comportament que pot variar segons el context (Verhulst i Akkerhuis, 1989). Aquestes mesures han sigut freqüentment utilitzades, sobretot quan el *handicap* es troba relacionat amb trastorns del llenguatge (Boudreau, 2005).

És per açò, que avui en dia, són necessàries les mesures indirectes que aporten la informació important de forma ràpida, útil i econòmica per a que el professional pugui determinar la millor intervenció per a aquest infant tant en el context escolar, com en el familiar.

L'instrument que es presenta a continuació: el Children's Communication Checklist revisat: CCC-2 (Bishop, 2003) traduït per l'equip que participa en aquest treball, resulta una bona eina per tal de recollir l'opinió de persones més properes als nens i nenes amb problemes lingüístics. L'instrument utilitzat ha tingut un ampli recorregut, especialment en llengua anglesa.

La primera versió del CCC (Bishop, 1998) va ser proveïda per a obtenir una mesura ràpida i fàcil d'avaluació de nens amb Trastorn Específic del Llenguatge, fonamentalment amb problemes pragmàtics. Posteriorment, el CCC va ser revisat per la pròpia autora i estandarditzat seguint la informació obtinguda pels pares, donant lloc al CCC-2 (Bishop, 2003), ja que els propis pares són els qui tenien major contacte amb els seus fills, i a més, les seves qualificacions van demostrar estar estretament relacionades amb el diagnòstic clínic (Bishop i Baird, 2001). Aquesta última versió va ser generada en el Regne Unit amb una mostra representativa de 542 nens i nenes amb un desenvolupament típic, d'entre 4 i 17 anys (Bishop, 2003).

L'estructura del CCC-2, es divideix en diferents subescales, referenciant-se cadascuna d'elles per una lletra de l'abecedari: A. Parla, B. Sintaxi, C. Semàntica, D. Coherència, I. Iniciació inadequada, F. Llenguatge Estereotipat, G. Context, H. Relacions socials, I. Comunicació no-verbal i J. Interessos. Aquestes escales, es componen de 7 ítems cadascuna. Cada ítem, és respost pels pares o professors a través d'una escala Likert, de 0 a 3, sent la freqüència: 0. *Menys d'una vegada a la setmana o mai*; 1.

Almenys una vegada a la setmana, però no cada dia, 2. Una o dues vegades al dia; 3. Diverses vegades al dia o sempre.

Les 10 subescales descrites, s'han dividit en tres grups temàtics.

- Les subescales que mesuren aspectes lingüístics o estructurals: Parla, Sintaxi, Semàntica, Coherència.
- Les subescales que mesuren aspectes comunicatius i pragmàtics: Iniciació Inadequada, Llenguatge estereotipat, Context, Relacions socials.
- Les subescales que mesuren aspectes de comportament autista. Comunicació no-verbal i Interessos.

Encara que aquest instrument es va dissenyar especialment, per identificar dificultats comunicatives i pragmàtiques, en aquest treball només s'hi va a utilitzar la primera subescala (aspectes lingüístics o estructurals), per raons d'organització temàtica. En una publicació (per publicar) més detallada, redactada pel mateix grup, s'utilitzaren totes les escales i es compararen les diferències entre les valoracions de les conductes de tipus estructural i de tipus funcional de nens i nenes amb Trastorn Específic de Llenguatge (TEL), resultant aquestes últimes més difícils d'avaluar pels pares.

El TEL es diagnostica quan l'infant no segueix un desenvolupament normal del llenguatge, també mostra una limitació significativa en les seves habilitats lingüístiques (receptives, *expressives* i/o comunicatives) degudes a causes desconegudes, però la seva intel·ligència no verbal és l'adequada a la seva edat cronològica (Leonard, 1998; Rapin i Allen, 1983, 1987). A més a més, també cal excloure possibles lesions orgàniques, desenvolupament general lent, dany cerebral, deficiències sensorials, privació d'oportunitats d'aprenentatge, i/o quadres autistes (Botting i Conti-Ramsden, 2003; Leonard, 1998).

En aquest sentit, les valoracions dels pares a través d'aquest qüestionari poden resultar molt útils per tal de recollir informació sobre les dificultats lingüístiques dels seus fills/filles, resultant per tant, una eina ràpida i econòmica en l'ajut d'un diagnòstic acurat.

III. Objectius

Seguint amb les idees plantejades, és important saber si el CCC-2 és un instrument útil per a l'avaluació paterna dels problemes de llenguatge. Així doncs, en aquest treball s'han utilitzat tant les valoracions paternes com les dels professionals per tal de respondre als següents objectius:

1. Esbrinar si l'opinió dels pares (CCC-2) és capaç d'informar sobre els problemes de llenguatge estructural de nens i nenes amb TEL, de la mateixa forma que ho fan les valoracions dels professionals.

2. Dintre d'aquest objectiu principal, el treball també tracta de comprovar quin dels aspectes estructurals mesurat per l'opinió paterna, és el que més concorda amb l'avaluació professional.

IV. Material i mètode

Tal i com s'ha explicat anteriorment, aquest treball es centra en la població de nens i nenes amb TEL, així com l'opinió dels seus pares i un grup de professionals, les característiques dels quals, són les següents:

- Participants.

La mostra ha sigut composta per 32 participants (23 nens i 9 nenes) diagnosticats amb TEL, l'edat dels quals es troba entre els 3 i els 9 anys; π 5:7. Aquests infants procedeixen de diverses escoles de la província de Castelló.

- Selecció de la mostra.

Per a la selecció de la mostra, s'hi va assegurar que els participants compliren una sèrie de requisits (Andrés, 2009), seguint el protocol que es destaca a continuació:

Criteris relatius al retard lingüístic:

- presentar una història clínica de retard de llenguatge;
- estar rebent en el moment de la investigació atenció logopèdica per part dels especialistes del centre;
- llenguatge com a origen principal de les dificultats del nen;
- castellà o català com a idioma matern;
- no tenir diagnòstic TEA en l'històric escolar.

Criteris clínics de pertinença al grup TEL:

- Obtenir 1DT per davall de la mitja almenys en un d'aquests tests gramaticals:
 - Bateria de Comprensió de Estructures Gramaticales (CEG; Mendoza, Carballo, Muñoz i Fresneda, 2005).
 - Subtest de Memòria de Frases de la Bateria d'Evaluación del Lenguaje Infantil (ELI; Saborit i Julian, 2005).
- Tenir una intel·ligència no verbal adequada a la seva edat.

En la següent taula es presenta un resum de totes les proves administrades per tal d'observar si la mostra compleix els criteris establerts anteriorment.

Taula 1. Mostra segons criteris de diagnòstic.

Diagnòstic	N	Edat (\bar{x})	Intel·ligència (RAVEN)	Comprensió estructures gramaticals (CEG)	Expressió gramatical (ELI)
TEL	32	5:7	70.34 (20.48)	26.56 (22.49)	5.31 (1.9)
Nota: desviació típica inclosa.					

- Mesura indirecta: CCC-2
Per mesurar l'opinió dels pares sobre els problemes en llenguatge estructural dels seus fills/es s'hi va fer servir la part d'Aspectes lingüístics del CCC-2 relacionada amb l'objectiu principal d'aquest treball:
 - Parla
 - Sintaxis
 - Semàntica
 - Coherència
 - Mesures directes

Per a realitzar l'estudi, a més del CCC-2 administrat a pares, també s'utilitzaren altres proves clíniques de mesura directa administrades per professionals relacionades amb els aspectes estructurals del llenguatge, i que serviren per detectar la seva dificultat lingüística:

- *Test de comprensión de estructuras gramaticales*, CEG. En ell, l'infant ha d'elegir la resposta semànticament correcta d'entre diferents frases en relació a un dibuix.
- *Escala de Lenguatge Infantil*, ELI (dintre de l'escala, s'han elegit les proves de:
 - Fonètica. Al ser la subprova de fonètica de caràcter qualitatiu, s'ha processat la informació de la següent forma per atribuir-hi un valor numèric: Sense problemes=0; Amb Substitucions en estructures simples de (consonant-vocal)=1; Amb errors en estructura (Consonant-Consonant i/o Vocal-Vocal)=2; Amb tot tipus d'errors=3.
 - Vocabulari (Comprensiu y Expressiu);
 - Vocabulari Comprensiu: Làmines de 5 dibuixos d'un determinat camp semàntic, en les que l'infant ha de senyalar el dibuix correcte que se li demana.
 - Vocabulari Expressiu: Làmines amb 30 dibuixos que l'alumne deu nomenar amb el seu nom correctament.
 - Memòria de frases. S'utilitza com avaluació del nivell gramatical expressiu. Es diu una frase –que a poc a poc es va fent més complexa-, i se li demana al nen/a que la repetisca.

- Tècniques d'anàlisi

L'anàlisi de dades es va realitzar amb el paquet estadístic SPSS 21.0 per a Windows. Per a realitzar les comparacions intra-grupals es va utilitzar estadística paramètrica, prèvia prova de Normalitat (Kolmogorov-Smirnov).

V. Resultats

Tot seguit, s'hi presenten els resultats per tal de respondre als objectius d'aquest treball.

Per esbrinar si l'opinió dels pares (a través del qüestionari CCC-2) és capaç d'informar en el sentit que ho fan els professionals sobre els problemes estructurals dels nens i nenes amb TEL, tal i com es cita a l'objectiu 1, s'han realitzat correlacions entre les diferents valoracions d'aspectes lingüístics.

Taula 1. Correlacions entre mesures directes i indirectes.

Subescales CCC-2 pares (indirecta)	Proves administrades per professionals (directa)			
	Prob. Fonètics	Gram. Comprens.	Gram. C+E	Vocabulari
Parla	.64**	.54**	.57**	.61**
Sintaxis	.57**	.65**	.67**	.61**
Semàntica	.39*	-	-	.39*
Coherència	-	.62**	.59**	.52**

Nota: Prob. Fonètics: Problemes Fonètics; Gram. Comprens.: Gramàtica Comprensiva;
Gram. C+E: Gramàtica Comprensiva i Expressiva
**p <.01; *p <.05

En la taula s'hi observa que les correlacions resultaren bastant significatives en la majoria dels casos, ressaltant la prova de Vocabulari en tots els aspectes del CCC-2. La subescala Semàntica (CCC-2) és aquella que va tenir les correlacions més pobres, i pel que fa amb les proves gramaticals no hi va existir relació ninguna.

A més, tal i com es preguntava en l'objectiu 2, s'hi destaca tant la subescala de parla, com la de sintaxi (CCC-2) que correlacionaren molt significativament amb totes les proves lingüístiques administrades pels clínics.

VI. Discussió i conclusions

Aquest estudi tracta de comparar l'opinió dels pares i les valoracions dels professionals per determinar si el qüestionari CCC-2 pot ser un ajut

per a un bon diagnòstic de nens i nenes amb problemes lingüístics, basat en diversos contextos (familiar i clínic).

Seguint els objectius preestablerts, el CCC-2 va obtenir bones correlacions amb les proves administrades pels professionals, sobretot pel que fa a Vocabulari (subprova de la ELI) que es va relacionar en tots els aspectes lingüístics (parla, sintaxis, semàntica i coherència).

Pel que fa als resultats menys relacionats en els ítems de semàntica, s'ha realitzat una anàlisi qualitativa de les seves exigències, registrant que en gran part els ítems semàntics del CCC-2 podrien enquadrar-se dintre de les anomenades dificultats d'accès al lèxic, i la seva substitució per paràfrasis, gestos, onomatopeies i accions; i les proves semàntiques dels tests psicomètrics, farien referència a definicions de vocabulari o a identificació del lèxic, sent llavors els ítems del CCC-2 més complexos cognitivament per exigir, probablement, pel seu major nivell de coneixement conceptual, memòria a llarg termini i memòria de treball.

Tal i com s'hi plantejava al segon objectiu, i continuant amb les correlacions, s'hi va determinar que tant la parla com la sintaxis, van obtenir les correlacions més nombroses en totes les proves clíniques. Açò pot ser degut a que són dos aspectes fàcils d'observar per part dels professionals i també pels pares.

Així doncs, l'opinió dels pares pot ser una gran ajuda per completar el diagnòstic dels nens i nenes amb problemes lingüístics, sobretot de llenguatge estructural. Amb tot, les valoracions dels pares, poden reflectir-se també en l'àmbit escolar, en l'obtenció de més informació des de diferents contextos, no tan sols per a un diagnòstic ajustat, sinó consegüentment per a una bona intervenció conjunta amb pares, professionals i escola.

VII. Bibliografia

- ACOSTA, F. (2009): «Biografías escolares, Educación Física y desarrollo»
- AMADOR, J.A, FORNS, M., GUÀRDIA, J. i PERÓ, M. (2006). Estructura factorial y datos descriptivos del perfil de atención y del cuestionario TDAH para niños en edad escolar. *Psicothema*, 18, 696-703.
- ANDRÉS, C. (2009). *Pragmática y Cognición Social en niños y niñas con Trastorno Específico del Lenguaje (TEL)*. Tesis doctoral: Universitat Jaume I de Castelló, España.
- BISHOP, D. V. M. (1989). *Test for reception of grammar* (2nd Ed). Manchester: University of Manchester.
- BISHOP, D. V. M. (2003). *The Children's Communication Checklist – 2*. London: Psychological Corporation.

BISHOP, D.V.M. i BAIRD G. (2001). Parent and teacher report of pragmatic aspects of communication: Use of the Children's Communication Checklist in a clinical setting. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 43(12), 809-818

BOSCH, L. (1983). El desarrollo fonológico infantil: una prueba para su evaluación. *Anuario de Psicología*, 28(1), 85-114.

BOUDREAU, D.M. (2005). Use of a parent questionnaire in emergent and early literacy assessment of preschool children. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 36, 33-47.

LEONARD, L. (1998). *Children with Specific Language Impairment*. Cambridge: MacKeith Press.

MELGAR DE GONZÁLEZ, M. (1976). *Como detectar al niño con problemas del habla*. Ed. Trillas. Mexico.

MENDOZA, E., CARBALLO, G., MUÑOZ, J. i FRESNEDA, M. D. (2005). *Test de Comprensión de Estructuras Gramaticales (CEG)*. Madrid: TEA Ediciones.

PUYUELO, M. (2010). Simposio Internacional: *Alternaciones de la Comunicación en Niños y Adolescentes*, Chile.

RAPIN, I. i ALLEN, D.A. (1983). Developmental language disorders: Nosologic considerations. En: KIRK, U. (Ed.), *Neuropsychology of language, reading and spelling*, 155-184. New York: Academic Press.

RAPIN, I. i ALLEN, D.A. (1987). *Developmental Dysphasia and Autism in Preschool Children: Characteristics and Subtypes. Proceedings of the First International Symposium on Specific Speech and Language Disorders in Children*. London: AFASIC.

SABORIT, C. i JULIÁN, J.P. (2005). *L'avaluació del llenguatge infantil*. ELI. Universitat Jaume I de Castelló (UJI). Col·lecció: Educació.

VERHULST, F.C., i AKKERHUIS, G.W. (1989). Agreement between parents' and teachers' ratings of behavioral/emotional problems of children aged 4-12. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 30, 123-136.

